

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-7>

Ілліна О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З РІЗНИМИ СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

У підрозділі розкрито актуальну проблему професійної освіти соціальних працівників, а саме їх підготовку до роботи з різними соціальними групами. Соціальна група розглядається як основний елемент соціальної структури суспільства. Визначено теоретичні засади вивчення феномену соціальної структури суспільства, проаналізовано сутність і зміст різних підходів до поняття «соціальна група», різні види соціальних груп і принципи їх відособлення. Зазначається, що в соціальній роботі логічним критерієм структурування населення є потрапляння людини у складну життєву ситуацію, в якій вона або зовсім не може, або лише частково може вирішити свої соціальні та інші проблеми. Процес підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів повинен бути орієнтованим на ті соціальні групи, які найбільшою мірою потребують соціальної допомоги, а це визначається ключовими соціальними проблемами в певний історичний період. Наголошується, що ефективність реалізації системи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів забезпечує технологічний підхід. Логічна схема запропонованої технології, яка складається з взаємопов'язаних блоків, і встановлення взаємозв'язку між цими блоками забезпечує послідовність, систематичність і логічність процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів. З метою закріплення набутих компетенцій, а також враховуючи, що на магістерську освітню програму «Соціальна робота» приймаються здобувачі, що отримували підготовку за іншими освітніми програмами, запропоновано вивчення за магістерською програмою освітньої компоненти «Соціальна робота з різними групами клієнтів». Представлено інформаційний зміст даної компоненти.

Вступ

Соціальне структурування суспільства обумовлюється динамічним процесом формування різноманітних соціальних спільнот, груп, верств. На думку В. Ільїна межі соціальних груп та їх силовий простір – це результат соціального конструювання, яке розгортається як на мікро- так і на макрорівнях. На макрорівні як суб'єкт цього процесу виступають соціальні інститути, а на мікрорівні – індивіди. Соціальна структура суспільства – це і є сукупність ієрархічно впорядкованих соціальних груп та соціальних інститутів, що їх підтримують та забезпечують відтворення [4]. Основним елементом соціальної структури суспільства є соціальна група. Питання теоретичного та емпіричного аналізу соціальних груп набуває особливої актуальності в період трансформаційних процесів. Структурна композиція демократичних держав із розвинутою ринковою економікою не відповідає соціальній структурі пострадянських суспільств, що зумовлює теоретичний та практичний аспект актуальності цієї проблеми.

Дослідження соціальної диференціації суспільства та виокремлення соціальних груп, їх типологія мають свою наукову традицію. Ще Аристотель вживав поняття «група». Т. Гоббс перший визначив групу як певну кількість людей, об'єднаних спільним інтересом або спільною справою. Класики соціології Е. Дюркгейм, Г. Тард, Г. Зімель, Л. Гумплович, Ч. Кулі, Ф. Тьонніс та інші звертаються до аналізу соціальної групи та здійснюють перші спроби створення соціологічної теорії груп. У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення соціальної групи. Дж. Сартр розглядав групу як соціальну організацію, в якій члени групи реалізують спільні цілі на основі спільної діяльності. Він вважав, що група не є єдиним організмом, але вона діє як організм, що розподіляє робочі місця, щоб досягти загальної мети. Індивідуальні учасники утворюють групу під тиском потреб, і у цьому значенні група є продуктом індивідуальної діалектики. За Г. С. Антипиною соціальна група – це сукупність людей, що мають загальну соціальну ознаку й виконують суспільно необхідну функцію в загальній структурі суспільного поділу праці й діяльності [1]. Ян Щепанський окреслює соціальну групу як певну кількість осіб (не менше трьох), які пов'язані системою відносин, що регулюються соціальними інститутами, мають спільні цінності та певний принцип, що забезпечує їх відмежування від інших груп. Ян Щепанський зазначає, що для виникнення соціальної групи необхідно не менше трьох осіб, що забезпечує наявність системи соціальних відносин;

внутрішню організацію, тобто інститути, системи контролю, зразків діяльності [13].

Група повинна мати власні цінності, ідеї, норми, які необхідні для виникнення та розвитку почуття групової єдності та приналежності (зокрема через усвідомлення групової солідарності, що виражається словом «ми»). До принципів відособлення, що дозволяють вирізняти одну групу від іншої, Ян Щепанський відносить: ідеологію, ціль, проживання на певній території, володіння певними матеріальними цінностями, виконання певних ритуалів, мову тощо. Принцип відособлення – це основа ідентичності групи. Об'єднання, які не мають внутрішньої організації, Ян Щепанський не відносить до соціальних груп. Тому соціальними групами він не вважає:

- Пари чи діади – в контактах, які виникають, вирішальне значення відіграють риси особистості.

- Соціальні кола – сукупності осіб, що постійно контактують, але не мають чіткого принципу відособлення та внутрішньої організації. Коло менше впливає на поведінку своїх членів, в ньому відсутня чітка система контролю. Наприклад, контактне коло, коло друзів чи колег.

Натовп, публіка, аудиторія – масова спільнота (квазігрупа) – реально існуюча сукупність осіб, що випадково об'єднані спільними умовами існування, але не мають стійкої, усвідомленої спільної мети взаємодії. Отже, за Щепанським, такі об'єднання не належать до соціальних груп [13].

В. Льїн розмежовує поняття соціальна група та соціальний інститут і колектив. Соціальну групу він розглядає як сукупність однорідних статусних позицій, які й об'єднує, насамперед, їх однорідність у соціальному полі.

Інститут, на відміну від групи:

- 1) поле з більш високим рівнем інтегрування, концентрації та координації (група чоловіків та армія);

- 2) представляє ієрархію, яка для групи властива дещо слабко.

Але чіткої відмінності між соціальною групою та інститутом немає. Для групи характерна тенденція до інституціоналізації, що проявляється в наявності силового поля в групі. Більш близькими В. Льїн вважає поняття інститут та колектив, які зближує наявність потужнішого силового поля. Колектив – поле, створене взаємодією конкретних людей, що об'єдналися для спільних дій задля досягнення власних усвідомлених інтересів. Зміна складу колективу може призвести до його руйнування [4].

Поняття соціальна група виступає як родове щодо понять «соціальний клас», «прошарок», «нація», «колектив» «верства», а також стосовно етнічних, релігійних, демографічних та інших спільнот, тому що фіксує соціальні відмінності між спільнотами, що виникають у процесі поділу праці та діяльності на основі ставлення до засобів виробництва, характеру праці, професії, освіти, національності, місця проживання тощо. Соціальна група не є простою сумою індивідів. Вона набуває специфічних властивостей, що не можуть бути зведені до суми якостей її складових. На основі притаманних їм властивостей соціальні групи виконують певні функції, без яких не могли б існувати та відновлюватися.

Як елементи соціальної структури соціальні групи наявні в певній досяжній для аналізу та спостереження кількості. Але нескінченними є зв'язки та взаємодія соціальних груп. Їх композиція робить соціальну структуру сутнісною характеристикою конкретно-історичного соціального організму. А визначальний у ній – характер взаємозв'язку елементів [12]. Властивості соціальної групи не зводяться до сукупності властивостей індивідів, що входять до її складу, а впливають із аналізу конкретного суспільства та розкривають місце групи в системі суспільних відносин, функції, історичні реалії та перспективи [9].

Не має і єдиної думки щодо розуміння сутності соціальної роботи з різними соціальними групами. Найчастіше в науковій літературі використовуються поняття «соціальна робота з групою» та «групова соціальна робота», які здебільшого ототожнюються. При цьому групова соціальна робота визначається і як метод психосоціальної роботи, і як форма соціальної роботи, У зарубіжній науковій літературі соціальна робота з групою традиційно визначається як метод соціальної роботи. Науковий підхід до групової соціальної роботи базується на его-психології, теорії соціального наuczіння, когнітивній теорії, теорії відносин, теорії комунікації, рольовій теорії особистості. Знання его-психології дає можливість соціальному працівникові розуміти поведінку клієнтів групової роботи як членів групи і як окремих індивідів, підтримувати їх психічне здоров'я, сприяти збереженню їх ідентичності та розвитку самореалізації. Когнітивні теорії та теорія соціального наuczіння дають можливість інтерпретувати і аналізувати мотиви поведінки клієнтів групової соціальної роботи, визначати їх ціннісні орієнтації, розуміти як формуються їх навички соціальної взаємодії. Теорія відносин і рольова теорія допомагають соціальному працівникові

встановити продуктивні відносини в групі, вирішувати конфліктні ситуації, які можуть виникнути в процесі групової роботи. Теорія комунікації створює умови для застосування комунікації в якості інструмента для досягнення мети групової соціальної роботи, вирішення її завдань.

Ще в 60-ті роки двадцятого століття Дж. Клейн розробив першу класифікацію групової соціальної роботи. Було виділено дозвіллені групи, загально-освітні групи, терапевтичні групи та соціальні групи, які поділялись на групи, спрямовані на зміну моделей соціальної адаптації та групи, спрямовані на збереження адаптивних моделей. Зрозуміло, що при цьому в основу такої класифікації було покладено мету, з якою ці групи утворювались. Саме ж поняття соціальної групи використовувалось досить у вузькому значенні для позначення у соціальній роботі груп, метою створення яких було або збереження, або корекція механізму соціальної адаптації.

Папелл і Ротман поклали в основу класифікації групової соціальної роботи такі критерії як: тип послуг, що надаються; особливості ролей соціального працівника у взаємодії з клієнтами; типологія клієнта. Це дозволило їм виділити серед моделей групової соціальної роботи модель соціальних цілей, клінічну модель і модель взаємодопомоги (взаємодії).

Розглядаючи соціальну роботу з різними соціальними групами, ми беремо за критерій такі показники як: по-перше, кількість клієнтів соціальної роботи, що одночасно включені в процес; по-друге, соціальні чинники виокремлення клієнтів зі схожими проблемами, що потребують вирішення. При цьому група клієнтів, які включаються у груповий процес, розглядається як об'єкт соціальної роботи, а група спеціалістів та професіоналів, які беруть участь у роботі міждисциплінарних груп, є суб'єктом соціальної роботи з різними соціальними групами.

1. Соціальні групи, які є об'єктом соціальної роботи в Україні

Об'єктом соціальної роботи в її широкому розумінні є всі люди. Це пояснюється тим, що життєдіяльність всіх верств і груп населення залежить від тих умов, які значною мірою зумовлюються рівнем розвитку суспільства, станом соціальної сфери, змістом соціальної політики, можливостями її реалізації. В кожній сфері життєдіяльності завжди можна виділити людей, які найбільшою мірою потребують допомоги і підтримки. При цьому та ж сама людина в іншій сфері може займати більш високу позицію і сама

допомагати іншим. Треба також мати на увазі, що кожна людина в будь-який час, в будь-який період свого життя потребує більш повному задоволенні своїх потреб та інтересів. Заможна людина може мати проблеми зі здоров'ям, бідна може бути здоровою, але потребувати допомоги в задоволенні елементарних потреб. В кожній родині можуть загостритися відносини між подружжям або між батьками і дітьми. Це може бути пов'язано як з кризовим станом суспільства, так і з особистими проблемами. Отже, кожна людина в тій чи іншій мірі потребує підтримки, допомоги, захисту.

Кожна людина є членом тієї чи іншої соціальної групи, одночасно належачи до багатьох груп. Роберт Мертон зазначає, що склад та структура групи динамічні: одних і тих самих індивідів потрібно в одних випадках розглядати як членів однієї групи, а в інших – як членів різних соціальних груп. Межі груп постійно перебувають у процесі змін та визначення членства [6]. Групи можна виділяти за різними критеріями. Що стосується класифікації соціальних груп, то різні наукові дисципліни підходять до цього в контексті своїх методологічних позицій. Соціальні групи розрізняють: за об'єктивністю зв'язків між її членами (реальні, номінальні); за змістом зв'язків (демографічні, етнічні, територіальні, професійні, конфесійні та ін.); за ознакою організованості (формальні, неформальні); за чисельністю членів (малі, середні, великі) тощо.

Номінальні групи – це групи, які виділяються для конкретного соціального дослідження, а отже формуються виходячи з тих ознак, що мають значення для конкретного дослідження, таких як вік, стать, місце проживання, рівень доходу тощо. Такі групи можуть також визначатись сукупністю кількох ознак. Члени таких груп можуть не мати безпосередніх зв'язків, не знати один одного. Віднесення індивіда до такої групи є суто номінальним. Номінальні групи називають ще статистичними. На відміну від них реальні групи виділяються за сукупністю ознак, що відображають характер реальних відносин у суспільстві. Реальні соціальні групи постають об'єктами та суб'єктами реальних соціальних відносин; для них характерні потреби й інтереси, які можна виміряти, загальні соціальні норми, загальні цінності, взаємна ідентифікація, подібна мотивація, символи, один стиль життя, відмінна від інших груп система соціальних зв'язків. Номінальні (статистичні) групи можуть частково збігатися з реальними. Також за певних умов (організація спільної діяльності, стихійне виникнення спільних інтересів тощо) номінальні групи можуть перетворюватись на реальні. Ці умови

можуть усвідомлюватися або ні, але вони впливають на поведінку людей. Їх спосіб життя, установки стають спільними, розвиваються взаємозв'язки. Члени групи починають ідентифікувати чужих і своїх, при цьому навіть не усвідомлюючи приналежність до реальної групи, яка сформувалась. Реальні соціальні групи в суспільстві мають різну соціальну силу. Р. Мертон виділяє ознаки соціальних груп, за якими можна оцінити їх соціальну силу. Це:

- кількість членів групи;
- їх солідарність – міра прагнення досягнення єдиної мети;
- їх організованість – керівництво, відповідний розподіл функцій;
- поширеність групи в певному суспільстві;
- технічний апарат – матеріально-технічні ресурси, засоби комунікації, спеціалісти з різних фахів;
- темперамент (вдача) членів групи – психологічні та розумові характеристики;
- освіта членів групи, що дає великі можливості усвідомлення соціальної сили групи;
- вдача та здібності провідників;
- міра іннервації членів спільноти або сила подразнення;
- міра загрози – біологічної та психологічної;
- етика боротьби – міра гуманізму чи альтруїзму в спільноті, етична обмеженість чи необмеженість у виборі засобів [6].

Реальні соціальні групи – це величезна сукупність спільнот, які в свою чергу можна систематизувати за різними критеріями. Демографічні групи визначають соціально-демографічну структуру суспільства і виділяються за такими ознаками як вік і стать. Це такі групи як молодь, пенсіонери, чоловіки, жінки і т. д.). Етнічні групи – це спільноти людей, об'єднаних за етнічною ознакою. Це народ і нація. Наприклад в Україні виділяють такі самобутні етно-групи як бойки (нерідко називають себе «верховинцями»), гуцули, лемки (предками лемків були стародавні племена білих хорватів, які проживали по схилах Карпатських гір), буковинці, подоляни, поліщуки, литвини (живуть на крайній півночі України по обох боках Десни), карпатські русини, волиняни. Проста, на перший погляд, етнічна структура суспільства є насправді дуже складною і суперечливою внаслідок міжетнічних родинних зв'язків. Територіальні групи виділяються за місцем проживання і визначають соціально-територіальну структуру суспільства. Це жителі міста, жителі села, мешканці певних регіонів. Професійні групи складають

професійно-кваліфікаційну структуру суспільства. Це спільності, які виділяються на основі професійної приналежності. Професійні категорії, які відповідають різним видам виробничої діяльності, представлені в Класифікаторі професій. У даному класифікаторі професії систематизовані у дев'яти розділах. Кожній окремій професії надано відповідний код. Конфесійні групи – це спільності людей, виділені на основі віросповідання. Це такі групи як християни, буддисти і т. п. Також важливим є поділ груп на формальні та неформальні: формальні – організовані для реалізації певної задачі, цілі чи на основі спеціалізованої діяльності (студентська група); неформальні – добровільне об'єднання людей на основі інтересів, симпатій (компанія друзів).

В соціальній роботі логічним критерієм структурування населення є потрапляння людини у складну життєву ситуацію, в якій вона або зовсім не може, або лише частково може вирішити свої соціальні та інші проблеми. Тому, розглядаючи соціальну роботу в її безпосередньому, вузькому значенні, ми розуміємо під об'єктами саме ці групи. Цих об'єктів досить багато і класифікувати їх можна виходячи з тих соціальних проблем, які існують в суспільстві.

З метою вивчення ключових соціальних проблем в Україні чотирма соціологічними компаніями, а саме: Центром соціальних та маркетингових досліджень «Социс», Київським міжнародним інститутом соціології, Соціологічною групою «Рейтинг» та Центром Разумкова, було проведене Загальноукраїнське соціологічне дослідження [8]. Дослідження було проведено за підтримки Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України» методом особистого формалізованого інтерв'ю (face-to-face) за місцем проживання респондентів. Всього було опитано 20 тисяч респондентів в усіх областях України (без врахування населення АР Крим та окупованих територій Донецької та Луганської областей). Кожному респонденту пропонувалося з загального списку проблем обрати три, які на його думку є найбільш актуальними.

Рейтинг проблем представимо у вигляді таблиці 1.

Отже, найактуальнішою проблемою для більшості опитаних є війна на Сході України (51,3%). На другому місці соціально-економічні проблеми такі як зростання цін (37%), низький рівень зарплат чи пенсій (36%), безробіття (27,1%), високі комунальні тарифи (26,9%). Значна частина опитаних (22,9%) відзначили проблеми медичного обслуговування. 14,5% респондентів стурбовані соціальним розшаруванням, зростаючою прірвою між

бідними і багатими, 12,1% не спроможні вирішити свої проблеми через судову систему, прокуратуру і поліцію, а 11,4% опитаних зазначили високий рівень злочинності.

Таблиця 1

Рейтинг ключових проблем в Україні

Рейтингове місце	Соціальна проблема	Зазначили проблему (%)
1	Військовий конфлікт на Сході України	51.3
2	Зростання цін на основні товари, інфляція	37.0
3	Низький рівень зарплати чи пенсії	36.0
4	Відсутність роботи, безробіття	27.1
5	Високі тарифи на комунальні послуги	26.9
6	Висока вартість і низька якість медичних послуг	22.9
7/8	Корупція у центральній владі	22.9
7/8	Соціальне розшарування, прірва між бідними і багатими	14.5
9	Корупція у судах, поліції, прокуратурі	12.1
10	Високий рівень злочинності	11.4
11	Втрата владою контролю над ситуацією в країні	8.9
12	Корупція у системі освіти, медицині та ЖКГ	7.2
13	Високі податки для малого та середнього бізнесу	3.6
14	Низька якість освіти	2.8
15/16	Нестача свободи і демократії	1.7
15/16	Тиск на бізнес з боку правоохоронних структур	1.7
17	інше	1.5

Зважаючи на результати представленою дослідження, можна виділити якісні характеристики, що є визначальними для виділення соціальних груп як об'єктів соціальної роботи. Такими характеристиками, на нашу думку є:

- служба, праця, життя в екстремальних соціальних умовах;
- втрата майна, роботи, соціальних зв'язків внаслідок окупації Криму і військового конфлікту на Сході країни;
- матеріальна незабезпеченість, в силу важкого, неблагополучного становища різних категорій сімей;
- літній, пенсійний вік людей, в силу чого вони опинилися в складній життєвій ситуації;
- відсутність постійної роботи з гідною оплатою;

- стан здоров'я, який не дозволяє самостійно вирішувати життєві проблеми;
- необхідність підтримки у зв'язку з порушеннями майнових і особистих прав і свобод громадян;
- девіантна поведінка.

Відповідно до зазначених якісних характеристик виділимо соціальні групи, які є об'єктами соціальної роботи.

Служба, праця і життя в екстремальних умовах є показником для виділення груп: учасників бойових дій (АТО, ООС, Великої Вітчизняної війни, «афганці»), члени сім'ї загиблого, діти війни, учасники війни (трудівники тилу під час Великої Вітчизняної війни), колишні в'язні фашистських концтаборів, жертви політичних репресій, чорнобильці.

Окупація Криму і військовий конфлікт на Сході країни привели до появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб та молоді з окупованих територій, яка прагне продовжити навчання у вищих або професійних навчальних закладах України.

Матеріальна незабезпеченість, в силу важкого, неблагополучного становища різних категорій сімей є показником для виділення таких груп: сім'ї, які мають на утриманні дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків; сім'ї з низьким рівнем доходів; багатодітні сім'ї; неповні сім'ї; сім'ї, в яких батьки не досягли повноліття; молоді сім'ї; сім'ї, що розлучаються; сім'ї з несприятливим психологічним мікрокліматом, конфліктними відносинами, педагогічною неспроможністю батьків. За цим же показником але відносно неповнолітніх можна виділити групи самостійно проживаючих випускників дитячих будинків та шкіл-інтернатів (до досягнення ними матеріальної незалежності і соціальної зрілості); осиротілих дітей, що залишилися без піклування батьків; бездоглядних дітей і підлітків.

Літній, пенсійний вік людей, в силу чого вони опинилися в складній життєвій ситуації обумовлює виділення груп одиноких пенсіонерів та сімей, що складаються лише з пенсіонерів.

Відсутність постійної роботи з гідною оплатою веде до появи груп безробітних і трудових мігрантів, а як наслідок значної кількості дітей трудових мігрантів, які знаходяться під наглядом дальніх родичів чи знайомих і мають лише матеріальну підтримку з боку батьків.

Стан здоров'я, який не дозволяє самостійно вирішувати життєві проблеми є показником для виділення груп людей з інвалідністю,

які в свою чергу можна розділяти за віком (дорослі та діти), за причиною настання інвалідності (з дитинства, по захворюваності, праці), за ступенем втрати працездатності (перша, друга, третя групи інвалідності). Також можна виділити осіб, які зазнали радіаційного впливу; сім'ї, в яких є діти-інваліди, дорослі і діти, що мають психологічні труднощі, відчувають психологічні стреси, схильні до суїцидальних спроб тощо.

Недостатність підтримки у зв'язку з порушеннями майнових і особистих прав і свобод громадян веде до торгівлі людьми. Девіантна поведінка в її різних формах і видах обумовлює виділення таких груп: діти і підлітки девіантної поведінки; діти, які відчувають жорстоке поводження і насильство; що опинилися в умовах, що загрожують здоров'ю та розвитку; особи, які повернулися з місць позбавлення волі, спеціальних навчально-виховних установ; сім'ї, в яких є особи, які зловживають алкоголем, що вживають наркотики;

Звичайно, групи осіб, що потребують соціального захисту і є об'єктами соціальної роботи доцільно виділяти не лише за одномірним критерієм, а і за декількома одночасно. Наприклад, поєднання важкого, неблагополучного становище різних категорій сімей, девіантної поведінки, відсутності постійної роботи з гідною оплатою та / або необхідності підтримки у зв'язку з порушеннями майнових і особистих прав і свобод громадян веде до бродяжництва, бездомності. Одночасне застосування таких показників як стан здоров'я, який не дозволяє самостійно вирішувати життєві проблеми і неблагополучне становище різних категорій сімей дозволяє виділити групу жінок в передродовому і післяпологовому періоді, які знаходяться в депресивному стані і схильні до суїцидальної або девіантної поведінки.

Запропонований поділ на групи не є єдиним. Можна диференціювати зазначені групи людей більш конкретно або, навпаки, виділяючи більш широкі категорії. Це залежить від цілей і завдань дослідження, обраної стратегії вирішення практичних завдань.

2. Технологія підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів

Ефективність реалізації будь-якої системи, в тому числі й системи підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, на думку багатьох сучасних дослідників, забезпечує технологічний підхід. Поняття «педагогічна технологія» дедалі

більше поширюється в науці й освіті. Його варіанти «педагогічна технологія», «технологія навчання», «освітні технології», «технології в навчанні», «технології в освіті» – широко використовуються в психолого-педагогічній літературі й мають багато формулювань, залежно від того, як автори уявляють структуру і компоненти освітнього процесу.

Певний час у зв'язку з розвитком навчальної техніки і комп'ютеризації навчання поняття «педагогічна технологія» ототожнювалось з системою засобів, методів організації і управління навчально-виховним процесом. На кінець 70-х – початок 80-х років XX століття відокремилися два складника педагогічної технології: використання системного знання для вирішення практичних задач і використання в навчальному процесі технологічних засобів. На відміну від поняття «технології в освіті», що відповідало поняттю «технічні засоби навчання» під педагогічною технологією почали розуміти сукупність засобів і методів педагогічного процесу – освітні технології [9, с. 147].

Педагогічна технологія за М. В. Кларінім [5, с. 10] – це не дослідження у сфері використання технічних засобів навчання чи комп'ютерів; це дослідження з метою виявлення принципів і розробки прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, які підвищують ефективність, шляхом конструювання й застосування прийомів і матеріалів, а також за допомогою оцінки застосованих методів.

У 1979 році Асоціацією з питань педагогічних комунікацій і технологій США було опубліковано таке визначення педагогічної технології: «*педагогічна технологія* – це комплексний, інтегрований процес, який включає людей, ідеї, засоби й методи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють головні аспекти засвоєння знань [7, с. 131]».

С. У. Гончаренко визначає педагогічну технологію як «системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [3, с. 331]».

На сучасному етапі під педагогічною технологією розуміється створена адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного й професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих дій

педагога при оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [11].

У сучасній педагогічній теорії і практиці існує багато варіантів педагогічних технологій. В. А. Семіченко наголошує на різнобічній класифікації Г. К. Селевко, який поділяє педагогічні технології за типом управління пізнавальною діяльністю, за провідним фактором психологічного розвитку, за рівнем застосування, за концепцією засвоєння, за філософською основою, за характером змісту й структури, за орієнтацією на особистісні структури, за підходом до дитини, за організаційними формами, за домінуючим методом, за напрямом модернізації традиційної системи, за категорією учнів [10].

До педагогічних технологій висуваються такі основні методологічні вимоги, критерії технологічності [7, с. 152]: концептуальність (опора на певну концепцію, що містить філософські, психологічні, дидактичні і соціально-педагогічні обґрунтування освітніх цілей); системність (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи); логічність процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність; керованість (можливість цілепланування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів); ефективність (оптимальність витрат, гарантованість досягнення запланованого результату – певного стандарту навчання); відтворюваність (можливість застосування в інших однотипних умовах, іншими суб'єктами); єдність змістової і процесуальної частини, їх взаємообумовленість.

В нашому розумінні технологія – це конструювання процесу, проект способу його організації з послідовною орієнтацією на чітко визначені цілі, кінцевий результат, способи його досягнення; моделювання підсистем, блоків, усієї системи формування професійних умінь як цілісного процесу. Педагогічна технологія передбачає систематичне й послідовне відтворення на практиці заздалегідь спроектованого навчально-виховного процесу.

Оскільки опис будь-якого навчально-виховного процесу являє собою опис певної педагогічної системи, то педагогічна технологія – це проект цієї системи, який реалізується на практиці. Системний підхід лежить в основі будь-якої педагогічної технології. Це спосіб наукового пізнання й практичної діяльності, який вимагає розгляду

частин у непорушній єдності з цілим. У філософському розумінні він має діалектичну природу й саме тому набув статус загальнонаукового методу пізнання. Центральним поняттям системного підходу є поняття «система», яке означає певний матеріальний або ідеальний об'єкт, що розглядається як складне цілісне утворення.

Педагогічна система в нашому розумінні – це взаємозв'язок структурних і функціональних елементів, які підпорядковані цілям формування в особистості учня (студента) готовності до самостійного відповідального й продуктивного розв'язування завдань в умовах складності, мінливості реального життя. Елементами будь-якої педагогічної системи є: інформація, цілі виховання й навчання, суб'єкт, об'єкт, предмет, засоби і результат.

Відповідно до процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, інформація повинна містити в собі стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства та відповідні вимоги до особистості соціального працівника.

Цілі включають в себе загальну мету підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, яка детермінована соціально-економічними чинниками.

Об'єктом є студенти, вихідний рівень розвитку їх компетенцій. Своєрідність цього об'єкту полягає в тому, що студенти одночасно є суб'єктами процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, оскільки свідомо займаються своїм професійним самовдосконаленням.

Суб'єкт – педагог вищого навчального закладу, як творча індивідуальність, рівень його педагогічної майстерності.

Предмет – діяльність, спілкування, у процесі яких проходить формування у майбутніх соціальних працівників готовності до роботи з групою клієнтів.

Засоби – форми, методи, способи, за допомогою яких здійснюється процес підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів.

Результат – це позитивні зміни, що прогнозуються в особистості майбутніх соціальних працівників.

Перші три елементи відображають дидактичні задачі педагогічної системи, інші – технологію їх розв'язування. Основний зміст технологічної спрямованості педагогічних пошуків у сучасних умовах полягає насамперед у здійсненні попереднього проектування навчально-виховного процесу й наступного відтворення цього проекту в учнівській / студентській аудиторії. Педагогічна

технологія підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів передбачає створення проекту навчально-виховного процесу, який визначає структуру й зміст практичної соціальної діяльності самого студента. Істотна риса будь-якої педагогічної технології – постійне цілепокладання, починаючи з діагностичного процесу й закінчуючи об'єктивним контролем. Необхідним є також збереження структурної та змістовної цілісності всього навчально-виховного процесу.

З урахуванням мети і завдань нашого дослідження під *педагогічною технологією підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів* будемо розуміти обґрунтований, логічно послідовний процес цілеспрямованого становлення й удосконалення компетенцій, необхідних для такої діяльності, який реалізується в практичній діяльності викладачів вищих навчальних закладів, що забезпечують підготовку здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

Враховуючи сучасні тенденції демократизації навчально-виховного процесу, вимоги суспільства до підвищення компетентності майбутнього фахівця, необхідність індивідуалізації процесу підготовки майбутніх соціальних працівників, основними принципами запропонованої технології визначено:

- цілеспрямованість процесу формування необхідних компетенцій;
- принцип свідомості й активної творчості здобувачів, прагнення до професійного вдосконалення;
- цілісність (структурна й змістовна);
- особистісна орієнтованість;
- зв'язок із майбутньою професійною діяльністю;
- систематичність і послідовність розвитку професійних умінь студентів;
- гармонійне поєднання індивідуального й колективного в процесі формування професійних умінь майбутніх соціальних працівників;
- комплексний підхід до підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів.

Принцип цілеспрямованості полягає в тому, що запропонована технологія розроблена та впроваджена з метою підвищення рівня підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів. Виходячи з загальної мети формулюються проміжні цілі. При цьому процес навчання побудовано таким чином, щоб загальні цілі й завдання стали власними цілями для кожного студента.

Свідомість розглядається як власне переконання в необхідності готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів. Принцип свідомості нерозривно пов'язаний із активністю, самостійністю студентів, творчим підходом до навчання, прагненням професійного вдосконалення. Свідомість і активність студентів формуються через застосування активних методів навчання, побудову навчально-виховного процесу таким чином, щоб кожен майбутній соціальний працівник міг оцінити рівень своєї готовності до роботи з групою клієнтів і зрозуміти необхідність подальшого розвитку.

Принцип цілісності означає, що при розробці майбутньої педагогічної системи необхідно досягти гармонійної взаємодії всіх її елементів. Цілісність полягає в тому, що неможливо вносити зміни в один із елементів, не перебудовуючи відповідно інших.

Особистісна орієнтованість процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, відтворюється в широкому розвитку самостійності й ініціативи майбутніх учителів у процесі підготовки й проведення занять, у переході від монологу до діалогу зі студентами, урахування їх індивідуальних особливостей, подолання авторитарності, створення умов для самореалізації кожної особистості.

Зв'язок з майбутньою професійною діяльністю впливає з положень філософського вчення про єдність теорії й практики, обумовленості навчально-виховного процесу суспільними потребами. Розвиток цього зв'язку дозволяє краще підготувати студентів до практичної діяльності, формувати їх особистість відповідно до сучасних вимог.

Систематичність і послідовність досягається через взаємопов'язаний комплекс функціонально співвіднесених компонентів, який забезпечує цілеспрямовану підготовку майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, що відбувається в певному обґрунтованому порядку. Систематичність і послідовність реалізується в побудові педагогічної технології, що поєднує в собі цілі й завдання навчання, форми й методи, засоби й зміст, глибину знань, високий рівень розвитку вмінь, постійний контроль за процесом їх формування.

Принцип гармонійного поєднання індивідуального й колективного у підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів означає перенесення наголосу на формування кожної окремої особистості, врахування її цілей і потреб. Він полягає у

створенні умов для самореалізації кожної особистості шляхом удосконалення змісту навчального матеріалу, застосування активних методів навчання в підготовці студентів до роботи з групою клієнтів.

Принцип комплексного підходу при розробці технології підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів відображає головну сутність педагогічного процесу – єдність формування всіх професійних умінь. Кожен із видів навчальної діяльності, кожне заняття сприяє всебічному розвитку особистості. Лише в цьому випадку досягається найбільший ефект.

Формування професійних умінь майбутніх соціальних працівників у процесі підготовки до роботи з групою клієнтів повинно бути цілеспрямованим і керованим, тому вимагає створення відповідної моделі.

Модель процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів є проміжною ланкою між суб'єктом – викладачем вищого навчального закладу і предметом дослідження.

Необхідно створити саму систему поетапної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів. Робота з групою – це завжди організаторська діяльність. Грунтуючись на структурі організаторської діяльності, виділяємо *компоненти підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів*:

- цільовий компонент;
- мотиваційний компонент;
- змістовий компонент;
- операційно-процесуальний компонент;
- оцінно-результативний компонент.

Цільовий компонент включає: загальну мету – формування високого рівня розвитку компетенцій майбутніх соціальних працівників, необхідних для роботи з групою клієнтів; цілі кожного з виділених компонентів; а також проміжні цілі, які встановлюються на кожному з етапів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів.

Кінцевою загальною метою розробленої технології є підготовка соціального працівника, кваліфікаційну характеристику якого містить у собі змістовний компонент. Проміжні цілі передбачають становлення особистості майбутнього професіонала шляхом наступності й нарощування її потенціалу за прийнятими показниками й критеріями.

В свою чергу реалізація на практиці кожного з компонентів моделі зумовлює реалізацію параметру цілепокладання.

Сутність **мотиваційного компоненту** полягає в тому, щоб сформувати в майбутніх соціальних працівників систему спонукальних чинників, які сприяли б ефективному оволодінню вміннями, необхідними для роботи з групами клієнтів. Тобто ставиться завдання створення та впровадження в практику навчання студентів системи мотиваційного забезпечення процесу формування цих умінь.

Для формування повноцінної мотивації важливо забезпечити такі умови:

- утверджувати справді гуманне ставлення до всіх студентів, бачити в кожному особистість;
- задовольняти потреби в організаторській діяльності;
- формувати адекватну оцінку своїх можливостей;
- використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозувати ситуації;
- виховувати належне ставлення до навчальної праці, зміцнювати почуття обов'язку.

Змістовий компонент відображує вимоги до соціального працівника, що забезпечують високий рівень компетентності в роботі з різними групами клієнтів.

За вихідні положення при складанні даної системи вимог ми брали суспільні й соціальні задачі й функції майбутнього фахівця в практичній діяльності, виходячи при цьому з принципу зв'язку навчання з життям, враховуючи конкретні суспільно-історичні умови, в яких даний фахівець буде жити й працювати, стан і перспективи розвитку соціальної сфери, специфіку професійної діяльності.

При складанні даної системи вимог ми дотримувалися певної структури:

- призначення фахівця,
- перелік посад, на яких він може бути використаний,
- вимоги до якостей його особистості (світоглядні, громадянські, моральні, професійні й інші),
- зміст загальної, психолого-педагогічної, професійної і організаторської підготовки,
- знання й уміння, якими він має оволодіти.

Завданнями підготовки таких фахівців є: формування цілісного уявлення про методи і форми організаторської діяльності з різними соціальними групами, типи та види соціальних відхилень, можливості вирішення проблем; формування здатність до оволодіння головними методами і формами організаторської діяльності з різними

соціальними групами; сприяння виробленню професійних навичок організаторської діяльності за допомогою вправ, соціальних задач, ситуацій, дилем тощо; формування емоційно позитивного ставлення до подальшої професійної діяльності. Для успішної соціальної роботи з різними соціальними групами майбутні фахівці повинні знати: загальні особливості соціальної групи як об'єкту соціальної роботи; сутність взаємовідносин в соціальних групах; основні види соціальних груп та цілі їх діяльності; методи діагностики взаємовідносин в різних соціальних групах; сутність організаторської діяльності соціального працівника; основні технології застосування методу групової роботи; технології попередження конфліктів в групі; особливості роботи з різними соціальними групами.

Вміти: досліджувати і аналізувати взаємовідносини в різних соціальних групах, бачити проблему, яка потребує організаторської діяльності для свого розв'язку, відбирати молодших організаторів і виконавців відповідно до мети діяльності, задач і особливостей особистостей підлеглих, колективно обговорювати мету діяльності, колективно визначати матеріальні засоби, часові й просторові умови діяльності, планувати роботу, бачити її в цілому й поетапно, відбирати шляхи виконання певного виду робіт, діяти доцільно, правильно розподіляти сили, необхідні для виконання дій, провести інструктаж на основі співробітництва, організувати внутрішню координацію в процесі виконання робіт, забезпечити необхідні зв'язки, вести облік й контроль, колективно аналізувати ефективність ходу виконання задачі, визначити основні ділянки роботи, провести перегрупування сил, засобів і перепланування, провести індивідуальну й колективну оцінку виконання задачі.

Операційно-процесуальний компонент передбачає визначення етапів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів. Відповідно до загальних і проміжних цілей виділяються такі *етапи*:

I етап – початковий. На цьому етапі відбувається усвідомлення студентами мети професійної діяльності спрямованої на роботу з різними групами клієнтів та пошук способів її виконання: дії методом спроб і помилок.

II етап – теоретико-мотиваційний. Особливості цього етапу знаходять своє відображення в оцінці значущості основних якостей і властивостей соціального працівника, необхідних для роботи з різними групами клієнтів. Це період накопичення соціального досвіду такої діяльності.

На III – основному – етапі відбувається оволодіння студентами первинними вміннями, необхідними для соціальної групової роботи. Основна мета при цьому полягає в психологічному розкріпаченні особистості, формуванні почуття природної свободи взаємовідносин і контактності в організації якоїсь конкретної справи. Це досягається шляхом застосування ігрових вправ для навчання готовності до самоорганізації й організації інших, розв'язання й програвання проблемних ситуацій, у яких наявні компоненти групової роботи.

IV – практично-творчий – етап застосування набутих знань та умінь в умовах наближених до реальних. На цьому етапі розглядаються ситуації, змістом яких є професійна соціальна робота з групою клієнтів, проводяться ділові ігри, тренінги, тощо. Важливим у цей період є закладення основи для подальшого розвитку професійної майстерності фахівця.

З метою закріплення набутих компетенцій, а також враховуючи, що на магістерську освітню програму «Соціальна робота» приймаються здобувачі, що отримували підготовку за іншими освітніми програмами, вважаємо за необхідне обов'язкового вивчення за магістерською програмою специфічної освітньої компоненти «Соціальна робота з різними групами клієнтів». Метою вивчення освітньої компоненти «Соціальна робота з різними групами клієнтів» є формування у майбутніх фахівців системи знань та набуття навичок прийняття організаторських рішень у сфері соціальної роботи з різними соціальними групами.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти «Соціальна робота з різними групами клієнтів» є: формування цілісного уявлення про методи і форми організаторської діяльності з різними соціальними групами, типи та види соціальних відхилень у дитячому віці та можливості їх соціально-педагогічної корекції; формування здатності до оволодіння головними методами і формами організаторської педагогічної діяльності з різними соціальними групами; сприяння виробленню професійних навичок організаторської діяльності за допомогою вправ, соціально-педагогічних задач, соціально-педагогічних ситуацій, дилем тощо; формування у майбутніх професіоналів емоційно позитивного ставлення до подальшої професійної діяльності.

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати задачі дослідницького та інноваційного характеру у галузі 23 Соціальна робота.

Формуються такі загальні компетентності як: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність розробляти і управляти проектами; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність виявляти ініціативу та підприємливість; здатність генерувати нові ідеї (креативність); навички міжособистісної взаємодії; здатність працювати в команді. Формуються такі спеціальні компетентності як: здатність до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук, у тому числі методи математичної статистики та кількісні соціологічні методи, стосовно завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної роботи; здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення; здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації; здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей/видів економічної діяльності), налагоджувати взаємодію державних, громадських і комерційних організацій на підґрунті соціального партнерства; здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг; здатність до професійної рефлексії; здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень; здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців; здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через впровадження соціальних інновацій; здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи; здатність до критичного оцінювання соціальних наслідків політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства; здатність до ефективного менеджменту організації у сфері соціальної роботи; здатність до розроблення, апробації та втілення соціальних проектів і технологій. Також під час вивчення навчальної дисципліни «Соціальна робота з різними групами клієнтів» майбутні соціальні працівники набувають таких соціальних навичок як: критичне мислення; масштабне мислення (уміння бачити загальну картину в цілому); здатність логічно і системно мислити; багатозадачність; уважність до деталей; дисциплінованість; уміння аналізувати великі об'єми інформації; емпатійність, толерантність; уміння працювати в команді.

Можна рекомендувати такий інформаційний обсяг даної освітньої компоненти.

Модуль I. Теоретичні основи роботи з різними соціальними групами.

Тема 1. Соціальна група як об'єкт соціальної роботи.

Теорія груп в соціології та педагогіці. Поняття соціальної групи. Характерні ознаки соціальної групи. Соціальні групи в соціальній структурі суспільства.

Тема 2. Види соціальних груп та цілі їх діяльності.

Реальні та номінальні соціальні групи. Замкнуті, обмежені та відкриті соціальні групи. Первинна та вторинна соціальна група. Велика та мала соціальна група. Референтна група. Формальні соціальні групи. Неформальні соціальні групи. Врахування неформальних відносин у групі в соціальній роботі.

Тема 3. Взаємовідносини у групах.

Групова динаміка взаємовідносин в групі. Лідерство в неформальних групах. Якості керівника – ватажка. Роль керівника в становленні міжособистісних відносин в колективі.

Тема 4. Діагностика взаємовідносин в різних соціальних групах.

Соціометрія. Методика її проведення. Проективні методики, їх застосування у діагностиці взаємовідносин в різних соціальних групах. Терапевтичні фактори групи: вселення надії, надання інформації, альтруїзм, коригуючи рекапітуляція первинної сімейної групи, розвиток навичок соціалізації та здійснення міжособистісного навчіння. Універсалізація, згуртування і зворотній зв'язок як терапевтичні чинники при груповій роботі.

Тема 5. Групова робота як метод соціальної роботи.

Поняття групової роботи як методу соціальної роботи. Історія розвитку групової соціальної роботи. Різновиди сучасної соціальної групової роботи.

Тема 6. Організаторська діяльність в групі та технологія застосування методу групової роботи.

Послідовність організаційних дій при роботі з групою. Стадії розвитку групи в процесі організаторської діяльності. Стили організаторської діяльності. Вимоги до особистості організатора. Стадії та цілі терапевтичного процесу в груповій соціальній роботі. Основні моделі соціальної роботи з групою. Основні види соціальної роботи з групою.

Тема 7. Приклади діяльності соціальних служб з різними групами клієнтів.

Діяльність соціальних служб з людьми похилого віку, дітьми, які залишилися без батьківського піклування, дітьми з обмеженими

функціональними можливостями, людьми із залежністю від психоактивних речовин, бездомними людьми, людьми, які зазнали насильства в сім'ї.

Модуль II. Сім'я як об'єкт соціальної роботи

Тема 8. Соціальна робота з неповними сім'ями.

Неповна сім'я, особливості і проблеми. Теоретичні засади та принципи роботи з з неповними сім'ями. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги з неповним сім'ям.

Тема 9. Соціальна робота з прийомними сім'ями та особами що зазнали насильства в сім'ї.

Прийомна сім'я, особливості і проблеми. Теоретичні засади та принципи роботи з прийомними сім'ями. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги прийомним сім'ям. Насильство в сім'ї як соціальна проблема. Теоретичні засади та принципи роботи з особами, що зазнали насильства в сім'ї. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги особам, що зазнали насильства в сім'ї.

Тема 10. Підтримка сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Складні життєві обставини. Законодавчі основи підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Організація надання допомоги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Тема 11. Соціальна робота з людьми похилого віку та особами з обмеженими функціональними можливостями.

Старість і старіння як соціальні феномени. Теоретичні засади та принципи роботи з людьми похилого віку. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги людям похилого віку. Обмеження функціональних можливостей як соціальна проблема. Теоретичні засади та принципи роботи з особами з обмеженими функціональними можливостями. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги особам з обмеженими функціональними можливостями.

Тема 12. Соціальна робота з бездомними людьми та дітьми, які залишилися без батьківського піклування.

Бездомність як соціальне явище. Теоретичні засади та принципи роботи з з бездомними людьми. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги бездомним людям. Сирітство і бездоглядність як соціальні явища. Теоретичні засади та принципи роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Методи і методики роботи. Організація надання допомоги дітям, які залишилися без батьківського піклування.

V – етап формування майстерності. Формування компетенцій, необхідних для роботи з різними групами клієнтів відбувається при творчому використанні знань, навичок і вмінь в реальних ситуаціях. Цей етап реалізується під час неперервних і особливо виробничих практик та в професійній діяльності після закінчення навчального закладу.

Оцінно-результативний компонент передбачає прогнозування результату процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, його оцінку та аналіз відповідності бажаному з метою корекції операційно-процесуального, змістового й цільового компонентів.

При цьому необхідно орієнтуватись на програмні результати освітньої програми. В роботі з різними соціальними групами це: показувати глибинне знання та системне розуміння теоретичних концепцій, як із галузі соціальної роботи, так і з інших галузей соціогуманітарних наук; аналізувати соціальний та індивідуальний контекст проблем особи, сім'ї, соціальної групи, громади, формулювати мету і завдання соціальної роботи, планувати втручання в складних і непередбачуваних обставинах відповідно до цінностей соціальної роботи; організувати спільну діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної роботи, ініціювати командування та координувати командну роботу; оцінювати соціальні наслідки політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства, розробляти рекомендації стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної роботи; демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності; розробляти соціальні проекти на високопрофесійному рівні; самостійно будувати та підтримувати цілеспрямовані, професійні взаємини з широким колом людей, представниками різних спільнот і організацій, аргументувати, переконувати, вести конструктивні переговори, результативні бесіди, дискусії, толерантно ставитися до альтернативних думок; розробляти, апробувати та втілювати соціальні проекти і технології.

Запропонована технологія підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів передбачає засвоєння основних знань і умінь вже на першому етапі підготовки майбутнього фахівця й подальше їх узагальнення й удосконалення. Це досягається шляхом застосування, як навчальних завдань,

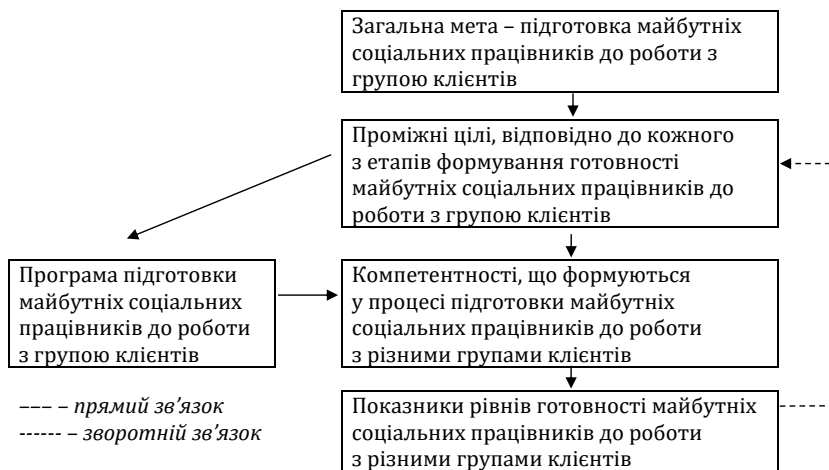
змістом яких є моделювання професійної діяльності, розв'язання проблемних ситуацій, рольових ігор й рольового тренінгу.

Мета запропонованої технології полягає в тому щоб якомога тісніше наблизити зміст і розв'язання певних навчальних задач до професійних ситуацій, які доведеться розв'язувати випускникам у майбутній професійній діяльності. Повертаючись до концепції контекстного навчання, необхідно, наскільки це можливо, перетворити навчальну діяльність студентів у квазіпрофесійну, зокрема при вивченні курсу «Соціальна робота з різними групами клієнтів», й тим самим домогтися формування певних професійних умінь.

Таким чином, дана модель є діяльнісною, бо вона являє собою проект майбутньої професійної діяльності. Ця модель динамічна, бо забезпечує перехід від навчальної діяльності до професійної. Запропонована модель має цілісний характер, оскільки містить цілісний зміст діяльності фахівця.

Потрібно також відмітити, що під час навчання йде орієнтація випускника на подальше вдосконалення набутих професійних умінь в процесі практичної соціальної роботи.

Розробка педагогічної технології підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів потребує накреслення її логічної схеми, складеної із блоків, і встановлення взаємозв'язку між цими блоками (рис. 1).

Рис 1. Логічна схема педагогічної технології підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів

Програма підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів, визначається проміжними цілями, відповідно до етапів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів, які в свою чергу обумовлені загальною метою. Зворотній зв'язок визначається процесом порівняння отриманих показників рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів, з еталонними показниками, визначеними у процесі аналізу професійної діяльності продуктивно працюючих соціальних працівників, а також корекції загальної мети, проміжних цілей і програми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів з метою отримання відповідних результатів.

Висновки

Отже, з метою оптимізації системи надання соціальних послуг доцільно співвіднести виділені групи клієнтів з напрямками соціальної роботи та підвищити ефективність процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними соціальними групами. Що стосується відповідності реально існуючих в сучасному українському суспільстві груп, що потребують соціальної підтримки і захисту, й зазначених в нормативних документах напрямів соціальної роботи, то необхідними є регулярні соціологічні дослідження, узгодження відповідно до виявлених проблем і корекція нормативних документів і практичної соціальної роботи.

Важливою проблемою є підготовка кваліфікованих соціальних працівників, здатних приймати ефективні організаторські рішення у сфері соціальної роботи з різними групами клієнтів. Програма підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів реалізується поетапно. Ефективність підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів забезпечується технологічним підходом. Ґрунтуючись на структурі діяльності, виділяємо цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-процесуальний і оцінно-результативний компоненти процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з групою клієнтів.

Визначення логічної схеми запропонованої технології, яка складається з взаємопов'язаних блоків, і встановлення взаємозв'язку між цими блоками забезпечує послідовність, систематичність і логічність процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними групами клієнтів

Література

1. Антипина Г. С. Теоретико-методологические проблемы исследования малых социальных групп. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1982. 112 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Ильин В. И. Теория социального неравенства (структуралистско-конструктивистская парадигма). Москва : SOCNET, 2000. 118 с.
5. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Москва : Знание, 1989. 80 с.
6. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. Москва : Хранитель, 2006. 873 с.
7. Педагогічні технології : навчальний посібник / О. С. Падалка, А. С. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Т. Шпак. Київ : Українська енциклопедія, 1995. 265 с.
8. Прес-реліз за результатами соціологічного дослідження : веб-сайт. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=724> (дата звернення: 30.10.2021).
9. Радаев В. В., Шкаратан О. И. Социальная стратификация : учебное пособие. Москва : АЛЬФА, 1995. 208 с.
10. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності. Ялта : НМЦ «Надія», 2000. 76 с.
11. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.
12. Шкаратан О. И., Сергеев Н. В. Реальные группы: концептуализация и эмпирический расчет. *Общественные науки и современность*. 2000. № 5. С. 33–45.
13. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии. Москва : Знание, 1969. 240 с.